

ERKIN IQTISODIY ZONALARNING MINTAQAVIY TASHKIL ETILISHIDA JAHON DAVLATLARI TAJRIBASI

Abdiyev Alimardon Chorshanbiyevich

Qarshi Davlat Universiteti o'qituvchisi, i.f.d., dots.

Shamsiyeva Ruxsora Nasirovna

Qarshi Davlat Universiteti mustaqil tadqiqotchisi

shamsiyevaruxsora190@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada erkin iqtisodiy zonalarining mintaqaviy iqtisodiy rivojlanishdagi o'rni va ahamiyati jahon davlatlari tajribasi asosida tahlil qilinadi. Tadqiqotda Xitoy, Birlashgan Arab Amirliklari va Janubiy Koreya davlatlarida tashkil etilgan erkin iqtisodiy zonalar faoliyati, ularning iqtisodiy samaradorligi hamda hududiy rivojlanishga ta'siri o'rganilgan. Ushbu mamlakatlarda erkin iqtisodiy zonalar orqali xorijiy investitsiyalarni jalb qilish, sanoat ishlab chiqarishini rivojlantirish, logistika va xizmatlar sektorini kengaytirish bo'yicha amalga oshirilgan iqtisodiy mexanizmlar tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, erkin iqtisodiy zonalar hududiy iqtisodiy rivojlanishni jadallashtirish, innovatsiyalarni joriy etish hamda eksport salohiyatini oshirishda muhim instrument hisoblanadi. Jahon tajribasini o'rganish va uni milliy iqtisodiyot sharoitlariga moslashtirish iqtisodiy rivojlanish strategiyasini takomillashtirishda muhim ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar: *erkin iqtisodiy zonalar, jahon tajribasi, mintaqaviy rivojlanish, xorijiy investitsiyalar, logistika xizmatlari, innovatsion iqtisodiyot, iqtisodiy integratsiya.*

Iqtisodiyot tarixida ayrim g'oyalar laboratoriya tajribasiga o'xshaydi: davlat ma'lum hududda yangi qoidalarni sinab ko'radi. Erkin iqtisodiy zonalar ham shunday tajriba maydonlaridir. Agar infratuzilma, qonunlar va investitsiya muhitini



to'g'ri uyg'unlashtirsangiz, kichik hudud ham global iqtisodiy markazga aylanishi mumkin. Dunyo tajribasi bunga ko'p misollar beradi.

Erkin iqtisodiy zonalar (EIZ) zamonaviy iqtisodiy siyosatning muhim instrumentlaridan biri hisoblanadi. Ular davlat tomonidan ajratilgan hudud bo'lib, unda tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirish uchun maxsus iqtisodiy, soliq va bojxona imtiyozlari joriy etiladi. Bunday zonalar orqali davlatlar xorijiy investitsiyalarni jalb qilish, yangi texnologiyalarni o'zlashtirish, sanoat ishlab chiqarishini rivojlantirish hamda eksport hajmini oshirishga erishadi. Jahon banki ma'lumotlariga ko'ra, bugungi kunda dunyoning 140 dan ortiq mamlakatlarida 5000 ga yaqin maxsus iqtisodiy zonalar faoliyat yuritadi. Bu zonalar iqtisodiy rivojlanishni jadallashtirish, hududiy tafovutlarni kamaytirish va yangi ish o'rinlari yaratishda muhim rol o'ynaydi.

Erkin iqtisodiy zonalar rivojlanishida Xitoy tajribasi eng muvaffaqiyatli modellardan biri hisoblanadi. Xitoyda birinchi maxsus iqtisodiy zonalar 1980-yilda tashkil etilgan bo'lib, ulardan eng mashhuri Shenzhen maxsus iqtisodiy zonasi hisoblanadi. Shenzhen hududi dastlab kichik baliqchilar shaharchasi bo'lib, aholisi taxminan 30 ming kishini tashkil etgan. Xitoy hukumati ushbu hududda investorlar uchun qulay iqtisodiy sharoitlar yaratdi, soliq imtiyozlari joriy qildi va infratuzilmani tezkor rivojlantirdi. Natijada Shenzhen qisqa vaqt ichida dunyoning eng yirik texnologik markazlaridan biriga aylandi. Hozirgi kunda bu shaharda 17 milliondan ortiq aholi yashaydi va uning yalpi hududiy mahsuloti 450 milliard dollardan ortiqni tashkil etadi. Shenzhen hududida Huawei, Tencent va ZTE kabi global texnologik kompaniyalar faoliyat yuritmoqda. Ushbu tajriba erkin iqtisodiy zonalar orqali hududiy rivojlanishni ta'minlash mumkinligini ko'rsatadi.

Erkin iqtisodiy zonalarini rivojlantirishda Birlashgan Arab Amirliklari ham katta tajribaga ega. Ushbu mamlakatda Dubay shahrida tashkil etilgan Jebel Ali Free Zone dunyodagi eng yirik iqtisodiy zonalardan biri hisoblanadi. Mazkur zona 1985-yilda tashkil etilgan bo'lib, hozirgi kunda unda 9000 dan ortiq kompaniyalar faoliyat yuritadi. Ushbu kompaniyalar orasida Samsung, Nestle, Procter & Gamble va Unilever kabi yirik xalqaro korporatsiyalar mavjud. Jebel Ali erkin iqtisodiy

zonasining muvaffaqiyati asosan zamonaviy logistika infratuzilmasi, 100 foiz xorijiy kapitalga ruxsat berilishi va bojxona imtiyozlari bilan bog'liq. Mazkur zona BAA iqtisodiyotida muhim o'rin egallab, mamlakat yalpi ichki mahsulotining taxminan 23 foizini shakllantiradi. Shu bilan birga, u xalqaro savdo va logistika xizmatlari rivojlanishida ham muhim rol o'ynaydi. Janubiy Koreya ham erkin iqtisodiy zonalar orqali iqtisodiy rivojlanishga erishgan davlatlardan biridir. Ushbu mamlakatda 2003-yilda tashkil etilgan Incheon Free Economic Zone eng yirik iqtisodiy zonalaridan biri hisoblanadi.

Erkin iqtisodiy zonalar: Jahon tajribasi		
XITOIY	BAA (Dubay)	JANUBIY KOREYA
Shenzhen Erkin Iqtisodiy Zonasi - Aholisi: 17 mln+ - YAIM: 450 mlrd \$+ - Asosiy yo'nalish: <i>Texnologiya va eksport</i>	Jebel Ali Erkin Iqtisodiy Zonasi (JAFZA) 9000 kompaniyalar - BAA YAIMining ~23% - Asosiy yo'nalish: <i>Logistika va savdo</i>	Incheon Erkin Iqtisodiy Zonasi 40 mlrd \$ dan ortiq investitsiya - Yo'nalish: <i>IT, Logistika, Turizm</i> - Songdo – <i>"Smart City" modeli</i>
		

1-rasm. Erkin iqtisodiy zonlarda xorijiy mamlakatlar taqqoslama jadvali.

Ushbu zona uchta asosiy hudud - Songdo, Cheongna va Yeongjong hududlarini o'z ichiga oladi. Incheon zonasi yuqori texnologiyalar, logistika, turizm va moliyaviy xizmatlarni rivojlantirishga yo'naltirilgan. Songdo hududi esa dunyodagi eng zamonaviy "aqlli shahar" loyihalaridan biri sifatida tanilgan. Ushbu hududda 40 milliard dollardan ortiq investitsiya loyihalari amalga oshirilgan. Zamonaviy infratuzilma, yuqori texnologiyalar va innovatsion boshqaruv tizimi ushbu zonaning muvaffaqiyatli faoliyat yuritishiga xizmat qilmoqda.

Jahon davlatlari tajribasi shuni ko'rsatadiki, erkin iqtisodiy zonalarining muvaffaqiyatli faoliyat yuritishi bir nechta muhim omillarga bog'liq. Avvalo, investorlar uchun qulay iqtisodiy va huquqiy muhit yaratish muhim ahamiyatga

ega. Shuningdek, rivojlangan transport va logistika infratuzilmasi, zamonaviy texnologiyalarni joriy etish hamda davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash mexanizmlarining mavjudligi iqtisodiy zonalar samaradorligini oshiradi. Ko'plab mamlakatlarda erkin iqtisodiy zonalar nafaqat sanoat ishlab chiqarishini rivojlantirishga, balki xizmatlar sektorining kengayishiga ham katta ta'sir ko'rsatadi. Logistika, turizm, moliyaviy xizmatlar va IT xizmatlari ushbu zonalarda eng tez rivojlanayotgan tarmoqlar hisoblanadi.

Xulosa qilib aytganda, Xitoy, Birlashgan Arab Amirliklari va Janubiy Koreya tajribasi erkin iqtisodiy zonalar hududiy iqtisodiy rivojlanishning samarali instrumenti ekanligini ko'rsatadi. Ushbu zonalar orqali investitsiyalar jalb qilinadi, sanoat ishlab chiqarishi kengayadi, xizmatlar sohasi rivojlanadi va yangi ish o'rinlari yaratiladi. Jahon tajribasini o'rganish va uni milliy iqtisodiyot sharoitlariga moslashtirish rivojlanayotgan mamlakatlar uchun muhim ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Кузнецова Н.В. Цифровая трансформация свободных экономических зон в условиях развития цифровой экономики: монография. - Москва: ИНФРА-М, 2023. - 248 с.
2. Мироненко А.П. Институциональные механизмы развития свободных экономических зон: монография. - Санкт-Петербург: Питер, 2024. - 216 с.
3. Лаврентьев И.С. Экспортный потенциал свободных экономических зон и цифровые инструменты управления: монография. - Москва: Юрайт, 2023. - 198 с.
4. Поляков Д.М. Оценка эффективности функционирования свободных экономических зон на основе эконометрического моделирования: монография. - Казань: Казанский университет, 2024. - 204 с.
5. M.X. Voxidova. **Erkin iqtisodiy hududlar:** o'quv qo'llanma. – Toshkent, 2020. – 40 b.
6. Z.A. Jabborova. Turizmni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash borasida ilg'or xorijiy mamlakatlar tajribasidan samarali foydalanish. Innovatsion iqtisodiyot. – Tom 1 №1(2025) –B. -369-375.